

حقوق ما

ما از عدالت سهمی داریم

سال هشتم، شماره ۲۵/۲۳۳ آذر ۱۴۰۳ دسامبر ۲۰۲۴

اهدای جنین و پرسش‌های حقوقی

در این شماره می‌خوانید:

اهدای جنین در نظام حقوقی ایران

نسب پدری و مادری کودک متولدشده از اهدای جنین و قاعده فراش

قانون اهدای جنین و رحم اجاره‌ای

اهدای جنین و بانک اسپرم، روند پزشکی تایید یا رد جنین اهدایی

بحث توارث اطفال ناشی از اهدای جنین و رعایت حقوق متقاضیان بر

اساس اصول چهارگانه پزشکی

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم

سردبیر این شماره: مریم غفوری

تحریریه: محمد مقیمی، سیروان منصوری، علی‌اصغر فریدی

صفحه‌بندی: ماهر خوش‌قدم

تماس با مجله: mail@iranhr.net

حقوق ما در ویرایش مطالب آزاد است!

یادداشت‌هایی که از روزنامه‌نگاران و اشخاص دریافت می‌شود نظر شخصی آنان است و دیدگاه مجله حقوق ما نیست.

محمد مقیمی

چکیده:

آگاهی‌های پزشکی و پیشرفت‌های فناوری، روش‌های مختلف درمان ناباروری توسعه یافته است. یکی از این روش‌ها، «جنین اهدایی» است که به‌ویژه در سال‌های اخیر توجه زیادی به آن معطوف شده است. این روش به زوج‌های نابارور این امکان را می‌دهد که از طریق دریافت جنین از اهداکننده، فرزند داشته باشند. در این مقاله، جنین اهدای در ایران از جنبه‌های حقوقی، اجتماعی و اخلاقی بررسی می‌شود.

اهدای جنین به عنوان یکی از روش‌های درمان ناباروری در ایران، به‌ویژه پس از تصویب قوانین و مقررات جدید در سال‌های اخیر، توجه ویژه‌ای را

تعریف:

اهدای جنین به معنای انتقال جنین حاصل از تلقیح خارج از رحم زوج‌های نابارور (که به دلایل پزشکی قادر به بچه‌دار شدن نیستند) به رحم زنانی است که قادر به بارداری هستند. این روش به‌طور خاص برای زوج‌هایی که یکی از طرفین آن‌ها دچار نارسایی‌های باروری است یا برای زنانی که به دلایل مختلف از بارداری طبیعی عاجزند، به کار می‌رود. در اهدای جنین، جنین از تخمک و اسپرم زوجین اهداکننده تشکیل می‌شود و به رحم زن دریافت‌کننده منتقل می‌شود که به اختصار (IVF) نامیده می‌شود. طبق همین تعریف میتوان تفاوت آن با فرزند خوانده‌گی را دریافت، در فرزند خوانده‌گی نوزاد از مادر بیولوژیکی خود متولد و سرپرستی وی به زوج دیگر داده می‌شود درحالی که در بارداری از طریق جنین اهدای فرزند داخل خانواده متولد می‌شود. و همچنین تفاوت آن با رحم اجاره‌ای که در آن جنین از تخمک و اسپرم پدر و مادر خود در محیط آزمایشگاه تلقیح می‌شود و سپس به رحم زن ثالثی منتقل می‌شود

به خود جلب کرده است. این روش به زوج‌های نابارور کمک می‌کند تا بتوانند از طریق دریافت جنین از یک اهداکننده، فرزند داشته باشند. در این مقاله، به بررسی اهدای جنین در ایران از جنبه‌های حقوقی، اجتماعی و اخلاقی پرداخته می‌شود.

نخست، پیشینه قانونی و شرعی این روش در کشور تحلیل می‌شود و سپس موانع و چالش‌های مختلف آن، همچون نگرانی‌های اجتماعی و فرهنگی و همچنین نگرش‌های مختلف دینی، مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت، این مقاله به بررسی آینده این روش در ایران و تغییرات احتمالی در سیاست‌های قانونی و اخلاقی مرتبط با آن می‌پردازد.

مقدمه:

در دهه‌های اخیر، ناباروری به عنوان یک مشکل گسترده و پیچیده، افراد و جوامع مختلف را تحت تأثیر قرار داده است. در ایران، با توجه به افزایش

اهدای جنین در نظام حقوقی ایران

تا اتمام پروسه بارداری، نوزاد متولد شده متعلق به صاحبان جنین است.

قانون اهدای جنین در تیرماه ۱۳۸۲ در مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۸ مرداد آن سال به تایید شورای نگهبان رسید. آیین نامه اجرایی آن نیز در تاریخ ۲۴ اسفند ۱۳۸۳ تصویب شد.

تا قبل از تصویب این قانون به دلیل موانع شرعی و یا فقدان راه حل های قانونی زوجین نابارور از داشتن فرزندی به نام خود محروم بودند. در مورد جواز یا عدم جواز اهدای جنین، فقها به سه دسته تقسیم می‌شوند:

از نظر دسته‌ی اول اهدای جنین مطلقاً جایز نیست؛ اعم از آن که بین صاحب تخمک و اسپرم رابطه‌ی زوجیت باشد یا نباشد. از نظر دسته دوم اهدای جنین مطلقاً جایز است. و دسته سوم کسانی هستند که قائل به تفکیک شده و معتقدند اگر بین صاحب تخمک و صاحب اسپرم، رابطه‌ی زوجیت باشد، این عمل مجاز است. باتوجه به

قانون اهدای جنین قانونگذار نیز نظر دسته اخیر را پذیرفته است مستند آن اضطرار و عسر و حرج است که این موارد عواملی هستند که می‌توانند حکم اولیه مسائل را بردارند و به جای آن یک حکم ثانویه ایجاد کنند. بنابراین حکم شرعی جنین اهدایی نیز از این قاعده مستثنی نیست، در نتیجه حکم شرعی جنین اهدایی به طور مطلق حرام نیست.

دلایل جواز: اهدای جنین نیاز به دلیل ندارد، بلکه همین که دلایل حرمت مخدوش گردد، جواز ثابت می‌شود. با این حال دلایلی برای جواز اهدای جنین قابل ارائه است

(یک) اصل برائت:

مقتضای اصل عملی در شبهه‌ی حکمییه‌ی تحریمییه، برائت است اگرچه اخباریون قایل به احتیاط هستند بنابراین در صورت شک در حلیت و حرمت اهدای جنین «اصالة الحلیه» جاری می‌شود (دو) اهدای جنین از دو جهت بر اهدای اسپرم ارجحیت دارد:

در اهدای جنین حساسیت های اهدای سلول جنسی یا اسپرم وجود ندارد عمل لقاح در محیط آزمایشگاه انجام می‌شود سپس به رحم گیرنده منتقل می‌شود و هیچ گونه تماس مستقیم اسپرم با رحم بیگانه نیست. و در اهدای اسپرم، سلول جنسی به کمک وسایلی به طور مستقیم به رحم متقاضی منتقل می‌شود و نگرانی اختلاط میاه مطرح است (آمیختن اسپرم اهدایی با اسپرم شوهر) که سبب اختلاط نسب است، این نگرانی در روش اهدای جنین وجود ندارد.

(سه) ضرورت اجتماعی و فردی:

بسیاری از افراد در اثر فقدان فرزند، دچار بیماری‌های روحی می‌شوند و حتی پس از مراجعه مکرر به پزشکان، مشکل آن‌ها لاینحل باقی می‌ماند. باتوجه به اینکه در این روش فرزند در رحم مادر پرورش یافته و داخل خانواده متولد می‌شود علقه زیادی نسبت به فرزند ایجاد می‌شود. ضمن آن که مسائل محرمیت در اینجا کاملاً حل شده است. زیرا طفل متولد اگر پسر باشد با صاحب رحم به دلیل قیاس اولویت در مادر رضاعی، محرم خواهد بود و اگر دختر باشد با شوهر صاحب رحم به دلیل ربیبه بودن محرم خواهد بود. بدین سان

کانون خانواده‌هایی که به دلیل فقدان فرزند به سردی گریخته و از ثبات لازم برخوردار نیست، مستحکم و پایدار خواهد شد این مسئله در صدور رأی جواز بسیار مؤثر است.

در خصوص وضعیت ارث بری فرزند متولد شده از روش اهدای جنین و حقوق تکالیف فرزند نسبت به پدر و مادر و متقابلاً سوالات و شبهاتی مطرح است. در جواب باید گفت که قانون جنین اهدا شده به زوجین جدید را وارث اهداکنندگان می‌داند. حتی در صورت غایب بودن او، سهم ارث از طریق قانون مشخص می‌شود و باید به او پرداخت شود.

اما میان این فرزند با پدر و مادری که جنین به آنها اهدا شده است هیچ نوع رابطه وراثتی وجود ندارد. اما در صورتی که آنها مایل باشند می‌توانند اموال خود را پیش از فوت به آن فرزند انتقال داده و سند صلح منافع مادام العمر بنام خود تنظیم نمایند. این که مسئله ارث اهمیت بسیار زیادی دارد، در زمان بردار شدن از این طریق باید درباره آن تحقیق شود. هر کودکی وقتی در یک خانواده متولد می‌شود، پدر و مادر اهدا گیرنده جنین والدین قانونی او هستند. اما قانونگذار در این نوع بارداری توارث را برای رابطه قائل نیست و اهداکنندگان جنین در این موارد ناشناخته هستند. از آنجا که یک خانواده جدید او را قبول کرده، طبیعی است که از حق وراثت برخوردار شود. اما بر طبق قانون این حق به او داده نمی‌شود. ولی اگر پس از صدور گواهی حصر وراثت مدعی اثبات رابطه نسبی بین فرزند و پدر یا مادر وجود نداشته باشد این نوع فرزندان مانند سایر وراثت می‌برند.

تکالیف زوجین اهداء گیرنده جنین و طفل متولد شده از لحاظ نگهداری، تربیت، نفقه و احترام نظیر وظایف و تکالیف اولاد و پدر و مادر است بررسی قانون مذکور نشانگر آن است که علی‌رغم تصویب و اجرای آن همه زوج‌های نابارور امکان استفاده از شرایط قانون به منظور بهره‌مندی از جنین‌های اهدایی را ندارند شرایط مقرر در مواد یک و دو قانون اهدای جنین به زوج‌های نابارور و همچنین آیین نامه اجرایی آن، محدودیت‌های فراوانی را برای یک دسته از زوجین نابارور و حتی اهداکنندگان جنین در پیش رو گذاشته است. شرایطی که در ماده دو این قانون برای زوجین متقاضی پیش بینی شده به قرار زیر است. تقاضای دریافت جنین اهدایی باید مشترکاً از طرف زن و شوهر تنظیم و تسلیم دادگاه شود و دادگاه در صورت احراز شرایط ذیل مجوز دریافت جنین را صادر می‌کند

الف - زوجین بنا به گواهی معتبر پزشکی، امکان بچه‌دار شدن نداشته باشند و زوج‌ها استعداد دریافت جنین را داشته باشند. ب - زوجین دارای صلاحیت اخلاقی باشند ج - هیچ‌یک از زوجین محجور نباشند د - هیچ‌یک از زوجین مبتلا به بیماری‌های صعب‌العلاج نباشند ه - هیچ‌یک از زوجین معتاد به مواد مخدر نباشند و - زوجین بایستی تابعیت جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند. مرجع صالح به رسیدگی به تقاضای زوجین دادگاه خانواده است که این تقاضا خارج از نوبت رسیدگی می‌شود و در صورت صدور رای بر رد تقاضا رای مذکور در مراجع تجدیدنظر قابل تجدید نظر

خواهی است. ماده دو آئین نامه اجرای این قانون شرایطی مشابه را برای اهداکننده گان پیش بینی کرده که به قرار زیر است:

زوج‌های اهداکننده باید دارای شرایط زیر باشند:

الف - علقه و رابطه زوجیت قانونی و شرعی.

ب - سلامت متعارف جسمی و روانی و ضریب هوشی مناسب.

پ - نداشتن اعتیاد به مواد اعتیادآور و روان‌گردان.

ت - مبتلا نبودن به بیماری‌های صعب‌العلاج نظیر ایدز، هپاتیت

تبصره - مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری مکلفند قبل از دریافت جنین از اهداکنندگان، وجود شرایط مذکور در این ماده را احراز نمایند.

با توجه به این مقرر تمامی افرادی که واجد این شرایط باشند مستعد دریافت جنین اهدای هستند. در خصوص وظایف و تکالیف مراکز درمانی که مجاز به انجام این روش درمانی هستند فصل سوم آئین نامه اجرایی مقرر می‌دارد که مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری مکلفند نسبت به موارد زیر اقدام نماید

الف - نگهداری جنین‌های اهدایی از سوی اهداکنندگان مسلمان و غیرمسلمان به طور جداگانه و رعایت تناسب دینی و مذهبی زوج‌های متقاضی با جنین اهدایی در زمان انتقال

ب - دریافت و نگهداری رأی قطعی مرجع قضایی از متقاضی

پ - صدور گواهی و معرفی‌نامه لازم مبنی بر تأیید سلامت جسمی و روانی برای متقاضیان دریافت جنین طبق مقررات قانون و این آیین‌نامه.

ت - دریافت، نگهداری و انتقال جنین‌های اهدایی در شرایط کاملاً محرمانه تبصره - اطلاعات مربوط به جنین‌های اهدایی، جزو اطلاعات به کلی سری طبقه‌بندی می‌شوند.

صدور گواهی عدم توانایی باروری و همچنین توانایی زوجه در زمینه دریافت و نگهداری جنین، پس از انجام تست‌ها و آزمایش‌های دقیق پزشکی در صلاحیت مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری می‌باشد.

همچنین فصل چهارم این آئین نامه شرایط لازم جهت دریافت، نگهداری و انتقال جنین را معین می‌کند

هر یک از مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری می‌توانند بانک جنین طبق دستورالعمل‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دایر نمایند. این بانک مسؤل دریافت و نگهداری جنین و انتقال آن‌ها به زوج‌های نابارور طبق مقررات مندرج در قانون و این آیین‌نامه می‌باشد.

ماده نه آئین نامه مقرر کرده که مرکز مدیریت پیوند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظف است

طبق دستورالعمل‌های وزارت یادشده نسبت به دریافت، نگهداری و انتقال جنین نظارت دقیق اعمال کند.

در ماده ده آئین نامه مقرر شده که ارائه مدارک و اطلاعات مربوط به اهداکنندگان و دریافت کنندگان جنین اهدایی تنها با رعایت قوانین مربوط به حفظ و نگهداری اسرار دولتی و به مراجع

قضایی و محدودیت‌های قانونی است. اینده اهدای جنین در ایران:

اینده اهدای جنین در ایران به عوامل مختلفی چالش بستگی دارد، از جمله:

اهدای جنین در ایران به عنوان راهکاری برای درمان ناباروری، در سال‌های اخیر با توجه به تصویب قوانین مرتبط، پیشرفت‌های قابل توجهی داشته است. این روش به زوج‌های نابارور امیدواری بخشیده تا بتوانند تجربه پدر و مادر شدن را داشته باشند. با این حال، این مسئله از ابعاد حقوقی، اجتماعی و اخلاقی پیچیده‌ای برخوردار است.

تکمیل قوانین و مقررات: اصلاح و به روزرسانی قوانین مرتبط با اهدای جنین می‌تواند به رفع برخی از موانع موجود و افزایش دسترسی زوج‌های نابارور به این روش کمک کند.

در نهایت، اهدای جنین در ایران یک موضوع چندوجهی است که نیازمند بررسی‌های دقیق‌تر از جنبه‌های حقوقی، پزشکی، اخلاقی و اجتماعی است. با توجه به اهمیت این موضوع برای بسیاری از زوج‌ها، لازم است که سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌ها در این زمینه با دقت و جامع‌نگری صورت گیرد.

منابع:

۱: قوانین و مقررات: قانون اهدای جنین، آیین‌نامه اجرایی آن و سایر قوانین مرتبط.

۲: مقالات علمی: مقالات منتشر شده در مجلات علمی معتبر در زمینه پزشکی، حقوق و فقه و حقوق

۳: سایت‌های رسمی: سایت‌های رسمی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.

توجه: این مقاله صرفاً جهت آشنایی با موضوع است و نباید به عنوان توصیه پزشکی یا مشاوره حقوقی تلقی شود. برای دریافت اطلاعات بیشتر، با پزشک یا مشاور حقوقی مشورت کنید.

دادگستری، گفتگو کرده است.

علی اصغر فریدی

حقوق و تکالیف فرزندان ناشی از جنین اهدایی، به چه شکل است؟

قبل از پاسخ به این پرسش، بهتر است که یک تعریف کلی از اهدای جنین داشته باشیم؛ اهدای جنین، یک روش مدرن و امروزی علمی، برای زوج‌هایی است که با معضل ناباروری مواجه هستند که با تدبیر علم پزشکی از طریق جنین‌های فریزشده یا زنده، امکان لقاح مصنوعی برای زوجین ناتوان از باروری فراهم شده است.

حال اگر از منظر حقوقی بخواهیم به این موضوع بپردازیم، در ارتباط با بحث حقوق و تکالیف فرزندان ناشی از این روش پزشکی، قانونگذار در ماده ۳ "قانون اهدای جنین" مصوب مجلس شورای اسلامی، تصریح می‌کند که: وظایف و تکالیف زوجین اهداگیرنده جنین و طفل متولدشده، از لحاظ نگهداری و تربیت و نفقه و احترام، نظیر وظایف و تکالیف اولاد و پدر و مادر است. بنابراین زوجین اهداگیرنده، از تمام تکالیف و حقوقی که قانون بر عهده والدین طبیعی گذاشته، برخوردار می‌باشند. به عبارتی، فرزندان متولدشده از لقاح مصنوعی، در حقوق و تکالیف، به غیر از قضیه ارث، برابر با فرزندان طبیعی هستند؛ به عبارتی، بعد از فوت پدر و مادر غیربیولوژیکی، خود قوانین ارث شامل حال این فرزندان نمی‌شود.

در مبحث حقوق و تکالیف والدین، ما دو امر مهم ولایت و حضانت را داریم که به طور مختصر اگر بخواهیم عنوان کنیم، ولایت همان حق قانونی

بشر از دیرباز، با چالشی به نام ناباروری روبرو بوده است. با توجه به گزینه ذاتی انسان و میل به بقا و تولیدمثل، با گذر زمان علم طب برای این موضوع چاره‌اندیشی کرد و با پیشرفت و تحولاتی که طی سالیان دراز در علم پزشکی رخ داده است، امروزه ما شاهد درمان‌هایی برای مشکل ناباروری هستیم.

با ظهور برخی روش‌های نوین باروری مانند لقاح مصنوعی، مداخله قانونگذار نیز در این امر اتفاق افتاد و مقنن برای حمایت از فرزندان ناشی از لقاح مصنوعی و مشخص کردن حدود تکالیف و تعهدات والدین غیربیولوژیکی، قوانین و موازینی تدوین کرد. اگرچه این قواعد قانونی، کماکان احتیاج به تصحیح و تبیین از جانب واضع دارند، اما راه‌گشای مشکلات حقوقی پیش روی زوجینی هستند که از این طریق علمی و قانونی، صاحب فرزند می‌شوند.

مجله حقوق ما، درباره تعریف اهدای جنین، تابعیت اطفال متولدشده از این طریق، تابعیت این اطفال، حقوق و تکالیف آنان و شرایط اهداکنندگان و اهداشوندگان جنین از منظر قوانین ایران، با بهاره خدابخش سامانی، وکیل

نسب پدری و مادری کودک متولدشده از اهدای جنین و قاعده فراش

است که قهرا به والدین به واسطه قوانین خانواده محول شده است که مربوط به اداره امور فرزند اعم از مالی و غیرمالی می باشد. همچنین حق حضانت در قانون پیش‌بینی شده است که آن نیز، تکلیف اجباری و غیرقابل سلب است که در

ماده ۳۷۱۱ قانون مدنی و ماده ۴۵ قانون حمایت خانواده، ضمانت اجرای قانونی برای آن تعیین کرده است.

تابعیت اطفال متولدشده از تلقیح مصنوعی به چه شکل است و تحقق این امر به چه شیوه‌هایی امکان‌پذیر است؟

قانونگذار در رابطه با این مقوله، به صراحت چیزی را بیان نکرده است، و جای پرسش دارد که چرا مقنن در ارتباط با این امر مهم سکوت کرده است. اما به نظر می‌رسد که باید به ماده ۵ قانون اهدای جنین رجوع کنیم و همچنین با تفسیر موسع از ماده ۳ این قانون به جواب برسیم.

همانطور که این مواد قانونی اذعان می‌دارند، تکالیف والدین اهداگیرنده جنین، همان تکالیف والدین طبیعی است، در نتیجه کودکان حاصل از لقاح مصنوعی قاعدتا باید تابعیت والدین غیربیولوژیکی خود را کسب بکنند. اما بهتر آن است که قانونگذار به صراحت تکلیف این خلاء قانونی را مشخص کند.

شرایط قانونی اهداکنندگان و دریافت‌کنندگان جنین در حقوق ایران، به چه شکل است؟

قانون اهدای جنین در ایران، تکلیف این قضیه را روشن کرده است که در ماده ۲ این قانون اظهار می‌دارد: تقاضای دریافت جنین اهدایی، باید مشترکا از طرف زن و شوهر تنظیم و تسلیم دادگاه شود و دادگاه در صورت احراز شرایط ذیل، مجوز دریافت جنین را صادر می‌کند:

الف - زوجین بنا به گواهی معتبر پزشکی، امکان بچه‌دار شدن نداشته باشند و زوجه استعداد دریافت جنین را داشته باشد. این بند جای پرسش ندارد و به صراحت گفته است که زوجین باید نابارور باشند تا امکان دریافت جنین اهدایی از طریق قانونی را داشته باشند.

ب - زوجین دارای صلاحیت اخلاقی باشند. این بند مطلق است و قانونگذار با شفافیت نگفته است که منظور از صلاحیت اخلاق چه چیزی است و به طور دقیق شامل چه خصوصیات اخلاقی می‌شود؟ و حتی تعریفی از صلاحیت اخلاقی ارائه نداده است. اینکه ما باید در زوجین به دنبال چه ویژگی یا ویژگی‌های اخلاقی باشیم که در دایره واژه‌گان حوزه اخلاق گنجانده شود، که این موضوع خود ممکن است مسبب مشکلاتی شود.

ج - هیچ یک از زوجین محجور نباشند. در این بند، منظور از محجور همان تعریفی است که در قانون به آن اشاره شده است، یعنی اینکه زوجین نباید مجنون، صغیر، سفیه باشند، و توانایی اداره کردن امور طفل را هم از نظر اخلاقی و هم از نظر مالی داشته باشند.

د - هیچ یک از زوجین مبتلا به بیماری‌های صعب‌العلاج نباشند.

ه- هیچ یک از زوجین معتاد به مواد مخدر نباشند.

و - زوجین بایستی تابعیت جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند. این بند اشاره به تابعیت زوجین کرده است و با تعریفی که از تابعیت در حقوق ایران داریم، طبق ماده ۶۷۹ قانون مدنی ایران، تابعیت ایرانی به افراد زیر تعلق می‌گیرد: ۱- همه افراد ساکن در ایران به جز کسانی که تابعیت خارجی دارند. ۲- کسانی که از پدر ایرانی چه در ایران و چه در خارج از ایران متولد شوند. ۳- کسانی که در ایران، از پدر و مادر نامعلوم متولد شده باشند. هستیم:

یک- فقهایی که نظرشان به عرف نزدیک است و کودک را ملحق به پدر و مادری می‌دانند که از اسپرم و یا تخمک او به دنیا آمده باشد،

دو- فقهایی که نظر مخالف دارند و معتقد هستند که کودک به زنی منسوب می‌شود که در بطن و

رحم او پرورش یافته است. اما قاعده فراش و نقش آن در این مبحث چه می‌تواند باشد؟ تعریف فقهی قاعده فراش می‌گوید: چنانچه انتساب کودکی به پدر مورد تردید باشد، با شرایطی، نسبت آن کودک به پدر اثبات می‌شود. این قاعده در حقوق، یکی از ادله اثبات نسبت قانونی کودک به شمار می‌آید.

این قاعده در حقوق ایران، از این جهت که یکی از ادله اثبات نسب قانونی طفل است، به اماره فراش شناخته شده است. مواد ۸۵۱۱ و ۹۵۱۱ قانون مدنی ایران مبتنی بر این قاعده بوده و ماده ۲۲۳۱ این قانون نیز، آن را از امارات قانونی به شمار آورده است. با این توضیحات، مشخص است که قاعده فراش با اهدای جنین تعارض قانونی ندارد.

نسب پدری و نسب مادری کودک متولدشده از اهدای جنین در حقوق ایران، به چه شکل است؟ قانون فراش در این زمینه چیست؟

نسب در تعریف حقوقی خود در معنای داشتن رابطه و علقه خویشاوندی بین دو نفر است، یک رابطه ی اصطلاحاً خونی و بی‌واسطه که سبب پیوند خویشی می‌شود. در ارتباط با بحث لقاح مصنوعی که ما با موضوع اهداء جنین روبرو هستیم، قانونگذار تکلیف این مساله مهم را به صراحت مشخص نکرده است که طفل ناشی از لقاح مصنوعی از باب نسب ملحق به کدام والد است؟ بنابراین ناچار هستیم که به عرف و نظرات فقهای اسلامی مراجعه کنیم که البته در بین فقها هم اختلاف نظر در رابطه با این مقوله وجود دارد، در نتیجه ما همچنان با این پرسش مواجه هستیم که تکلیف قانونی نسب کودکان حاصل از لقاح مصنوعی چیست؟

شایسته آن است که مقنن به این موضوع ورود کند، اما از دید عرف، طفل طبیعتاً به صاحب

علی اصغر فریدی

نظر به اینکه عمده قوانین تصویب شده در جمهوری اسلامی پایه فقهی دارند و یا حداقل می‌بایست عدم مغایرت آنها با شرع به تأیید شورای نگهبان برسد، این قانون نیز از این امر مستثنی نیست و بر پایه دیدگاه فقهای امامیه به تصویب رسیده است. فقهای امامیه راجع به جواز یا عدم جواز اهدای جنین، سه نظر دارند:

الف- اهدای جنین مطلقاً جایز نیست، اعم از اینکه بین صاحب تخمک و اسپرم رابطه زوجیت باشد یا نباشد،

ب- اهدای جنین مطلقاً جایز است،

ج- گروهی هم قائل به تفکیک شدند و معتقدند اگر بین صاحب تخمک و اسپرم رابطه زوجیت باشد، این عمل مجاز و در غیر این صورت جایز نیست، که نظر به ماده ۱ قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور، دیدگاه سوم مورد پذیرش قانونگذار قرار گرفته است.

قانون نحوه اهدای جنین برای زوجین نابارور، مصوب ۹۲ / ۴۰ / ۲۸۳۱ است که در ۵ ماده تصویب شده است که به موجب ماده ۵ آن، آیین‌نامه‌ای راجع به نحوه اجرای آن توسط وزارت بهداشت با همکاری وزارت دادگستری، تهیه و به تصویب هیات وزیران رسیده است.

شرایط دریافت جنین چیست؟

شرایط دریافت جنین در ماده ۱ و ۲ قانون نحوه اهدای جنین برای زوجین نابارور و همچنین

نظر به ناباروری برخی زوجین، اهدای جنین یکی از راه‌های کمک به باروری آنان است که به دلیل متداول شدن آن در کشورهای مختلف، قوانین و مقرراتی راجع به آن به تصویب رسیده است. ولی برخی کشورهای اسلامی، هنوز قوانین خاصی در این زمینه ندارند.

مجله حقوق ما در رابطه با بحث اهدای جنین، قوانین حقوقی و شرعی در این زمینه، شرایط اهداکنندگان و اهداگیرندگان، همچنین بحث

رحم اجاره‌ای و قوانین مربوط به آن، با خسرو شاهین وکیل دادگستری گفتگو کرده است.

قانون نحوه اهدای جنین برای زوجین نابارور چیست و چه مواردی را در بر می‌گیرد؟

قانون نحوه اهدای جنین برای زوجین نابارور، مصوب ۹۲ / ۴۰ / ۲۸۳۱ است که در ۵ ماده تصویب شده است که به موجب ماده ۵ آن، آیین‌نامه‌ای راجع به نحوه اجرای آن توسط وزارت بهداشت با همکاری وزارت دادگستری، تهیه و به تصویب هیات وزیران رسیده است.

این قانون هرچند نواقصی دارد، ولی تصویب آن، باز گامی مثبت در جهت کمک به حل مشکل زوجین نابارور است.

قانون اهدای جنین و رحم اجاره‌ای

ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی نحوه اهدای جنین به باشند،

زوجین نابارور ذکر شده است؛ ۴- مبتلا نبودن زوجین به بیماری‌های

الف) شرایط زوجین نابارور، جهت دریافت جنین

به موجب قانون:

۱- زوجینی که پس از ازدواج و انجام اقدامات

پزشکی، ناباروری آنها (هر یک به تنهایی یا

هر دو) به اثبات رسیده باشد و زوجه استعداد

دریافت جنین را دارا باشد.

۲- درخواست دریافت جنین از سوی زوجین

نابارور به دادگاه خانواده و صدور رای مثبت

دادگاه در جهت استحقاق دریافت جنین،

۳- زوجین دارای صلاحیت اخلاقی باشند،

۴- هیچ یک از زوجین محجور نباشند،

۵- هیچ یک از زوجین معتاد به مواد مخدر

نباشند،

۶- هیچ یک از زوجین مبتلا به بیماری‌های

صعب‌العلاج نباشند،

۷- زوجین تابعیت جمهوری اسلامی را دارا

باشند،

ب) زوج‌های اهداکننده جنین باید دارای شرایط

زیر باشند:

۱- علقه و رابطه زوجیت شرعی و قانونی داشته

باشند،

۲- دارای سلامت متعارف جسمی و روانی و

ضریب هوشی مناسب باشند،

۳- اعتیاد به مواد مخدر و روانگردان نداشته

۳- طبق ماده ۳ قانون نحوه اهدای جنین

به زوجین نابارور، وظایف و تکالیف زوجین وجود دارد، ولی موضوع رحم اجاره‌ای از لحاظ

اهدآگیرنده جنین و طفل متولدشده از لحاظ

نگهداری و تربیت و نفقه و احترام، نظیر وظایف

و تکالیف اولاد و پدر و مادر است. غیرشرعی رخ ندهد، جایز دانسته‌اند.

در رابطه با ارث، قانونگذار سکوت کرده است،

ولی نظر به اینکه در این روش، زوجین فاقد

اسپرم و تخمک بوده و با توجه به عدم توانایی

بارداری در زوجه، جنین حاصل از تلقیح اسپرم

و تخمک غیر، به رحم زوجه منتقل می‌شود،

لذا رابطه نسبی طفل، تنها با صاحبان اسپرم و

تخمک برقرار است.

ولی با توجه به لزوم ناشناس ماندن آنها، کودک

از ارث محروم می‌ماند. بنابراین باید راهکاری

اندیشه شود که پدر و مادر حکمی را، ملزم به

وصیت برای این فرزند برابر با سهم یکی از وراث

طبقه اول نماید.

در رحم اجاره‌ای، بر اساس توافق طرفین،

یک زن که مادر جانشین نام دارد، می‌پذیرد تا

با روش‌های آزمایشگاهی و پزشکی اسپرم و

تخمک یک زوجه که باردار نمی‌شوند را در رحم

خود نگهداری کند و پس از تولد طفل، آن طفل

متولدشده را به زوجین طرف قرارداد صحیح

و سالم تحویل بدهد و آن زوج، تمام حقوق ناشی

از وظایف پدر و مادری را برای طفل متولدشده

از رحم اجاره‌ای دارا می‌باشند و برخلاف اهدای

جنین، در مورد رحم اجاره‌ای، فرزند متولدشده از

پدر و مادر خود ارث می‌برند و مانع ارثی در این

جامعه ایران شده است.

بحث حقوقی و شرعی رحم اجاره‌ای

(جایگزین) چیست؟

برخلاف اهدای جنین که قانون خاص دارد،

در حال حاضر در کشور ایران در خصوص

رحم اجاره‌ای، هیچ قانونی به صورت خاص

وجود ندارد که این پدیده را بررسی کند، که این

موضوع باعث به وجود آمدن مشکلات قانونی

در خصوص مسائل مربوط به رحم اجاره‌ای در

جامعه ایران شده است.

با وجود خلاء قانونی که در زمینه رحم اجاره‌ای

اهدای جنین و بانک اسپرم، روند پزشکی تایید یا رد جنین اهدایی

سیروان منصوری

وضعیت قوانین مربوط به اهدای اسپرم و اهدای جنین در ایران به طور قابل توجهی تحت تاثیر ملاحظات شرعی و اجتماعی قرار دارد. این قوانین، که معمولاً ناقص و ناکافی هستند، با چالش‌های متعددی مواجه هستند. از یک سو، مراجع تقلید و فتاوی شرعی در این زمینه، محدودیت‌هایی را وضع کرده‌اند که مانع از پیشرفت‌های علمی و پزشکی در حوزه باروری و خانواده می‌شود. از سوی دیگر، سیاست‌های کلان حکومت، به ویژه در راستای افزایش جمعیت، به نوعی تناقض با این محدودیت‌ها ایجاد کرده است.

در حالی که دولت به تشویق خانواده‌ها برای داشتن فرزندان بیشتر می‌پردازد، قوانین موجود درباره اهدای اسپرم و جنین، به گونه‌ای طراحی نشده‌اند که نیازهای واقعی زوج‌های نابارور را به خوبی پاسخ دهند. این ناکارآمدی قانونی، می‌تواند به افزایش فشار بر سیستم‌های درمان ناباروری و همچنین ایجاد ناامیدی در میان زوج‌هایی که به دنبال راه‌حل‌های موثر هستند، منجر شود.

مجله حقوق ما در رابطه با مراحل اهدای جنین یا اسپرم و تخمک اهدایی، شرایط اهداکنندگان

و دریافت‌کنندگان، بحث محرمانگی در پروسه اهدای جنین و نظارت نهادها و ارگان‌های دولتی در این پروسه، با عطفه دانشگر روزنامه‌نگار و پژوهشگر حقوق بشر، گفتگو کرده است.

رابطه موضوع بانک اسپرم با اهدای جنین به چه صورت است؟ محدودیت های قانونی و شرعی این مساله، در ایران به چه صورت است؟

از جمله مسائلی که این روزها در مورد آن بحث‌های زیادی صورت می‌گیرد و نسبت به گذشته پررنگ شده است، مبحث اهدای جنین و بانک اسپرم است. از آنجایی که تقریباً ۵۱ تا ۰۲ درصد از زوجین در سراسر دنیا از ناباروری رنج می‌برند. در همین حال استفاده از فن‌آوری‌های کمک باروری در حال رایج‌تر شدن است. این فن‌آوری‌های کمک باروری شامل اهدای تخمک، اسپرم و جنین هستند. این روزها، در کشورهای غربی اهدای نطفه روشی بسیار قابل قبول برای درمان ناباروری است، اما در بسیاری از کشورها از جمله ایران، به دلیل مسائل اخلاقی و شرعی، استفاده از نطفه‌های اهدا شده بسیار بحث برانگیز است و این اهداء جنین، بار حقوقی و مسائل شرعی را شامل می‌شود. از آنجایی که قوانین حقوقی ایران بر پایه اسلام است، قوانین وضع شده دست و پا شکسته‌ای وجود دارد که گاهی نیز با مسائل شرعی منطبق است.

بانک اسپرم و اهدای جنین هر دو از روش‌های کمک‌باروری هستند، اما تفاوت‌های اساسی دارند:

در روش بانک اسپرم، اسپرم‌های اهدایی مردان سالم در بانک ذخیره می‌شوند و سپس برای بارورسازی تخمک‌های زن، استفاده می‌شوند. به عبارت دیگر، لقاح در آزمایشگاه و با استفاده از اسپرم اهدایی انجام می‌شود.

در روش اهدای جنین، جنین‌های حاصل از لقاح تخمک و اسپرم افراد دیگر (که معمولاً زوج‌های دیگری هستند)، به رحم زن دریافت‌کننده منتقل می‌شوند. این جنین‌ها، قبلاً در آزمایشگاه ایجاد شده و فریز شده‌اند.

تفاوت اصلی در این دو موضوع این است که در بانک اسپرم، لقاح در آزمایشگاه و با استفاده از اسپرم اهدایی انجام می‌شود، اما در اهدای جنین، جنین کامل و آماده انتقال به رحم، اهداء می‌شود.

قوانین و مقررات مربوط به کمک‌باروری در ایران، به طور خاص به موضوعات بانک اسپرم و اهدای جنین پرداخته‌اند و به دلیل اینکه مسائل شرعی و قانونی نیز به این موضوعات ورود می‌کنند، محدودیت‌هایی در فرآیند انجام و تبعات بعد آن وجود دارد.

در موضوع اهدای اسپرم، برخورداری از مدارک قانونی و داشتن تاییدیه پزشک، در خصوص عدم توانایی بارورسازی تخمک همسر توسط اسپرم شوهر، از مهم‌ترین شرایط استفاده از اسپرم اهدایی، می‌باشد. در ایران، شرع و قانون، فرزند

کرده است، می‌دانند. به طور کلی، می‌توان گفت، قانون و شرع در این زمینه با یکدیگر، همسو هستند و منعی در خصوص اهدای اسپرم و استفاده از اسپرم اهدایی، وجود ندارد.

تنها اختلاف‌نظر موجود در بین فقها، پیرامون ضرورت انجام صیغه یا عدم انجام صیغه موقت، میان دریافت‌کننده اسپرم و اهداکننده اسپرم است که همانطور که توضیح داده شد، در این موضوع، می‌گویند که هر فرد باید به نظر مرجع تقلید خود، مراجعه کند.

فرآیند و پروسه اهداء جنین به چه شکل است؟ و چه سازمان‌ها و ارگان‌هایی در این امر دخیل هستند؟

اهدای جنین، یک شیوه‌ی درمان نازایی است که بر اساس آن، اسپرم مرد و تخمک زن گرفته شده و در محیط آزمایشگاه در مجاورت یکدیگر قرار داده می‌شود تا پس از لقاح و تقسیمات اولیه و حداکثر تا چهار روز از زمان لقاح، به رحم زن متقاضی منتقل شود.

از این روش، با علامت اختصاری «F.V.I» یعنی باروری در لوله آزمایشگاه یاد می‌شود، هم‌چنین می‌توان از جنین‌هایی که قبلاً منجمد شده‌اند نیز استفاده نمود، گرچه درصد موفقیت کمتری دارند.

فرآیند دریافت اهدای جنین براساس ماده ۲ و ماده ۴ قانون نحوه اهدای جنین به این شکل است که زوجین می‌توانند با در دست داشتن

گواهی پزشکی قانونی مبنی بر بچه‌دار نشدن و گواهی دیگری مبنی بر صلاحیت اخلاقی بچه‌دار شدن، برای این پروسه اقدام کنند. این

پروسه پزشکی و بالینی تایید یا رد اسپرم و تخمک اهدایی در بحث اهدای جنین به چه صورت است؟ چه نهادها یا ارگان‌هایی بر این امر نظارت دارند؟

از نظر پزشکی، متقاضیان دریافت اسپرم اهدایی، باید به مراکز و کلینیک‌های تخصصی ارائه‌دهنده این خدمت مراجعه کنند و آزمایشات لازم را انجام دهند. پس از ارائه مدارک مورد نیاز

و تشکیل پرونده، اسپرم اهدایی از دو طریق به رحم زن منتقل می‌شود؛ یکی از طریق تزریق مستقیم اسپرم به رحم زن، و دیگری، از طریق لقاح مصنوعی اسپرم اهدایی با تخمک در آزمایشگاه (با این توضیح که پس از انجام لقاح مصنوعی، جنین بارور به به رحم زن منتقل می‌شود).

از نظر قانونی نیز، قانون‌گذار لزوم داشتن رای دادگاه مبنی بر جواز استفاده از اسپرم اهدایی را مطرح نموده است، این درحالی است که در

درخواست در محاکم خانواده و خارج از نوبت صعب‌العلاج نباشند. و بدون تشریفات آیین دادرسی مدنی صورت خواهد گرفت.

صدور گواهی عدم توانایی باروری و همچنین توانایی زوجه در زمینه دریافت و نگهداری جنین، پس از انجام تست‌ها و آزمایش‌های دقیق پزشکی در مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری انجام می‌شود و هر یک از مراکز مجاز تخصصی درمان ناباروری می‌توانند طبق دستورالعمل‌های وزارت بهداشت، بانک جنین دایر کنند. این بانک، طبق مقررات مندرج در قانون اهدای جنین و آیین‌نامه آن، مسئول دریافت و نگهداری جنین و انتقال آنها به زوجین نابارور است.

ارگان مهم دیگر در این میان، "مرکز مدیریت پیوند وزارت بهداشت" است که موظف است طبق دستورالعمل‌های یادشده در آیین‌نامه، بر نحوه دریافت، نگهداری و انتقال جنین نظارت کند. بر اساس قانون اهدای جنین و طبق ماده ۲ آن، هر یک از زوجین برای ارائه درخواست خود به دادگاه باید شرایط زیر را داشته باشند:

الف- زوجین بنا به گواهی معتبر پزشکی، امکان بچه‌دار شدن نداشته باشند و زوجه استعداد دریافت جنین را داشته باشد.

ب- زوجین دارای صلاحیت اخلاقی باشند. ج- هیچ یک از زوجین محجور نباشند. د- هیچ یک از زوجین مبتلا به بیماری‌های

باید جنین‌های اهدایی از سوی اهداکنندگان مسلمان و غیرمسلمان را از یکدیگر تفکیک کنند و با رعایت تناسب‌های دینی و مذهبی زوج‌های متقاضی، از آن‌ها نگهداری کنند. بر اساس آیین‌نامه، این پروسه کاملاً باید محرمانه باشد و هر یک از زوجین اهداکننده و متقاضی، از هویت یکدیگر هیچگونه اطلاعاتی نداشته باشند، بر اساس تبصره ماده ۶ آیین‌نامه، تمامی اطلاعات در این زمینه به صورت کاملاً سری و محرمانه طبقه‌بندی می‌شوند و هرگونه انتشار یا نقض آن‌ها به هر روش، مجازات سنگین در پی خواهد داشت.

ماده ۶ آیین‌نامه اجرایی قانون نحوه اهداء جنین به زوجین، صراحتاً ذکر کرده است که در این

صعب‌العلاج نباشند.

هیچ یک از زوجین محجور نباشند.

هیچ یک از زوجین مبتلا به بیماری‌های

خصوصاً "قانون مجازات انتشار و افشای می‌شود.

اسناد محرمانه و سری دولتی" بیان می‌کند که بر اساس آنچه عملاً رخ می‌دهد، در صفحه مجازات افشای اطلاعات سری ۲ تا ۰۱ سال توضیحات شناسنامه به موضوع اهدا جنین اشاره می‌شود، اما سازمان ثبت‌احوال کشور در حبس است.

اما از نظر حقوقی، به نظر نگارنده این نکته در قوانین اهدای جنین در ایران مغفول مانده است که هر انسانی حق دارد هویت واقعی خود را بداند و ممنوعیت این افراد از این حق، به حقوق و آزادی آن‌ها لطمه خواهد زد.

باید گفت درج عنوان اهدای جنین و نام پدر و مادر صاحب نطفه در شناسنامه، ایرادات قانونی دارد و خود این عمل باعث خدشه به قانون و نقض آن می‌شود، زیرا با وجود اینکه در قانون اهدای جنین راجع به مساله محرمانگی عمل اهداء صحبتی به میان نیامده است، اما در آیین‌نامه اجرایی این قانون و در مواد ۳، ۶ و ۰۱ در رابطه با بحث محرمانگی مقرراتی صریحی وجود دارد. در ماده ۳ این قانون آمده است:

«اهدای جنین در مراکز تخصصی با احراز هویت اهداکنندگان و به صورت کاملاً محرمانه انجام می‌پذیرد.» و بند ت ماده ۶ آن نیز، نگهداری، دریافت و انتقال جنین‌های اهدایی را در شرایط کاملاً محرمانه، مجاز می‌داند. تبصره ذیل آن بیان می‌دارد: «اطلاعات مربوط به جنین‌های اهدایی، جزو اطلاعات به کلی سری، طبقه‌بندی می‌شوند.» همین‌طور در ماده ۰۱ آن نیز آمده است: «ارائه مدارک مربوط به اهداکنندگان و دریافت‌کنندگان جنین اهدایی، تنها با رعایت قوانین مربوط به حفظ و نگهداری اسرار دولتی و به مراجع قضائی صلاحیت‌دار، مجاز می‌باشد.»

بحث محرمانگی در اسناد هویتی کودکان حاصل از لقاح مصنوعی، چیست؟ قانون در این مورد چه می‌گوید؟

محرمانگی در اسناد هویتی کودکان حاصل از لقاح مصنوعی، یکی از مباحث پیچیده و حساس در حقوق خانواده و حقوق پزشکی است. این موضوع به ویژه در زمینه‌های مربوط به هویت، حقوق والدین و حقوق کودک اهمیت دارد.

اهمیت این موضوع از این جهت است که امروزه مباحث بسیاری، از جمله ثبت یا عدم ثبت عنوان اهدای جنین در مدارک هویتی جنین، حول آن شکل گرفته است. اینکه ثبت عنوان اهدای جنین و نام پدر و مادر صاحب نطفه در شناسنامه، معضلات و مشکلاتی را برای طفل و جامعه به وجود می‌آورد و با بحث محرمانگی اسناد اهداکنندگان در تعارض است، اما مخفی ماندن نسب اشخاص و احیاناً انتساب طفل به غیر از والدین حقیقی خود، به سلب حقوق قانونی اشخاص مانند مساله ارث و غیره منجر

می‌شود. بر اساس آنچه عملاً رخ می‌دهد، در صفحه مجازات افشای اطلاعات سری ۲ تا ۰۱ سال توضیحات شناسنامه به موضوع اهدا جنین اشاره می‌شود، اما سازمان ثبت‌احوال کشور در حبس است.

اما از نظر حقوقی، به نظر نگارنده این نکته در قوانین اهدای جنین در ایران مغفول مانده است که هر انسانی حق دارد هویت واقعی خود را بداند و ممنوعیت این افراد از این حق، به حقوق و آزادی آن‌ها لطمه خواهد زد.

باید گفت درج عنوان اهدای جنین و نام پدر و مادر صاحب نطفه در شناسنامه، ایرادات قانونی دارد و خود این عمل باعث خدشه به قانون و نقض آن می‌شود، زیرا با وجود اینکه در قانون اهدای جنین راجع به مساله محرمانگی عمل اهداء صحبتی به میان نیامده است، اما در آیین‌نامه اجرایی این قانون و در مواد ۳، ۶ و ۰۱ در رابطه با بحث محرمانگی مقرراتی صریحی وجود دارد. در ماده ۳ این قانون آمده است:

«اهدای جنین در مراکز تخصصی با احراز هویت اهداکنندگان و به صورت کاملاً محرمانه انجام می‌پذیرد.» و بند ت ماده ۶ آن نیز، نگهداری، دریافت و انتقال جنین‌های اهدایی را در شرایط کاملاً محرمانه، مجاز می‌داند. تبصره ذیل آن بیان می‌دارد: «اطلاعات مربوط به جنین‌های اهدایی، جزو اطلاعات به کلی سری، طبقه‌بندی می‌شوند.» همین‌طور در ماده ۰۱ آن نیز آمده است: «ارائه مدارک مربوط به اهداکنندگان و دریافت‌کنندگان جنین اهدایی، تنها با رعایت قوانین مربوط به حفظ و نگهداری اسرار دولتی و به مراجع قضائی صلاحیت‌دار، مجاز می‌باشد.»

بحث توارث اطفال ناشی از اهدای جنین و رعایت حقوق متقاضیان بر اساس اصول چهارگانه پزشکی

سیروان منصوری

باشد.

مجله حقوق ما درباره رابطه محرمیت جنین موضوع جنین اهدایی، یکی از مباحث پیچیده و چندوجهی است که نیازمند بررسی دقیق و همه‌جانبه از جنبه‌های پزشکی و حقوقی است. با پیشرفت‌های چشمگیر در فناوری‌های باروری مانند لقاح خارج از رحم و اهدای جنین، امکان دستیابی به فرزند برای زوجین نابارور فراهم شده است. این پیشرفت‌ها، هرچند دست‌آوردهای مهمی در حل مشکل ناباروری به شمار می‌آیند، اما در عین حال، چالش‌های حقوقی قابل‌توجهی را به ویژه در مسائل مربوط به ارث، محرمیت و روابط خانوادگی به وجود می‌آورند. در فرآیند اهدای جنین، که ممکن است اهداکنندگان تخمک و اسپرم متفاوت از مادر حامل جنین باشند، پرسش‌هایی درباره نحوه تعریف رابطه خانوادگی و انتقال حقوق مانند ارث و محرمیت مطرح می‌شود.

وضعیت ارث اطفال ناشی از اهدای جنین، مطابق قانون به چه شکل است؟

جنین اهدایی موضوعی پیچیده است که هم از جنبه‌های پزشکی و هم حقوقی، نیازمند بررسی دقیق است. در دنیای امروز، تکنولوژی‌های نوین مانند لقاح خارج از رحم و اهدای جنین، به زوجین نابارور این امکان را می‌دهند که صاحب فرزند شوند. اما این موضوع به‌ویژه در مسائل حقوقی مانند ارث و محرمیت، چالش‌هایی ایجاد می‌کند که در قوانین مختلف به‌دقت به آن پرداخته شده است. از یک سو، قانون‌گذار باید نحوه انتقال ارث را از طریق نسب و رابطه خانوادگی مشخص کند و از سوی دیگر، باید در نظر بگیرد که در چنین فرآیندی که اهداکنندگان اسپرم و تخمک، متفاوت از صاحب رحم هستند، چه اصولی باید رعایت شود. در این راستا، اصولی همچون ثبوت نسب و رعایت ضوابط عرفی برای تعیین ارث و محرمیت در نظر گرفته شده است که پاسخ‌گوی نیازهای قانونی و اخلاقی این مسائل باشد.

یکی از مهم‌ترین چالش‌های حقوقی در این زمینه، تعیین نسب و حقوق خانوادگی فرزند اهدایی است، قانون‌گذار باید با دقت، نحوه انتقال ارث را از طریق نسب و روابط خانوادگی تعیین کند و در عین حال، شرایط خاصی که در فرآیند اهدای جنین وجود دارد، مانند تفاوت اهداکنندگان تخمک و اسپرم با صاحب رحم، را در نظر بگیرد. علاوه بر این، در چنین فرآیندی، مسائل اخلاقی و روانی فرزند اهدایی نیز باید مدنظر قرار گیرد تا حقوق و رفاه او تضمین شود. بالاخره، موضوع جنین اهدایی از ابعاد مختلفی قابل بررسی است و نیازمند تدوین قوانینی است که

ضمن پاسخ‌گویی به نیازهای حقوقی و خانوادگی، به اصول اخلاقی و انسانی نیز توجه ویژه‌ای داشته

از نظر پزشکی، نطفه از ترکیب اسپرم و تخمک شکل می‌گیرد و این دو سلول، یعنی اسپرم و

تخمک، اساس تشکیل نطفه و آغاز فرآیند رشد جنین هستند. در این میان، رحم زن، تنها محل رشد جنین است و هیچ‌گونه نقشی در تشکیل اولیه نطفه ندارد. بنابراین، به طور قانونی و حقوقی، پدر و مادر واقعی کودک، صاحبان اسپرم و تخمک هستند، نه صاحب رحم. این نکته برای تعیین مساله ارث بسیار مهم است، زیرا ارث طبق نسبت و ارتباط خانوادگی به فرزند منتقل می‌شود و در نتیجه، نام پدر و مادر واقعی باید در شناسنامه کودک درج شود.

ماده ۱ «قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور» به صراحت اعلام کرده است که جنین‌های حاصل از تلقیح خارج از رحم زوجین قانونی و شرعی، پس از موافقت کتبی زوجین، به «صاحب» جنین تبدیل می‌شوند. در این قانون، زوجین اهداکننده اسپرم و تخمک به عنوان صاحبان جنین شناخته می‌شوند و رحم تنها به عنوان مکان رشد جنین عمل می‌کند. بنابراین، جنین از زوجین اهداکننده ارث می‌برد و نه از صاحب رحم.

در اصلاحات شورای نگهبان به ماده ۳ این قانون نیز اشاره شده است که کودکان حاصل از جنین‌های آزمایشگاهی، به صاحبان اسپرم و تخمک تعلق دارند و باید ارتباط نسبی میان این افراد و کودک برقرار شود. از این رو، در صورتی که اسپرم و تخمک از افراد غیر از صاحب رحم باشند، باید نسب جنین به صاحبان این سلول‌ها مشخص شود، زیرا در نظام حقوقی ایران، ارث تنها از طریق نسبت و ارتباط خانوادگی منتقل می‌شود.

قانون‌گذار در این زمینه، بر اساس قواعد عمومی قانون مدنی، تاکید کرده است که هرگاه رابطه نسبی ثابت باشد، ارث نیز برقرار خواهد شد. در نتیجه، اگر

میزان رعایت حقوق متقاضیان اهدای جنین با مینا قرار دادن اصول چهارگانه پزشکی، به چه صورت است؟

با توجه به تحقیقات انجام‌شده، به نظر می‌رسد که حقوق متقاضیان اهدای جنین باید در چهارچوب بنیان‌های حقوقی بین‌المللی و حقوق بشر به طور کامل رعایت شود. فشار روانی ناشی از ناباروری و پیچیدگی‌های درمان‌هایی همچون اهدای جنین، ایجاب می‌کند که مسائل حقوقی و انسانی بیمار با دقت و حساسیت ویژه‌ای بررسی شود. در این فرآیند، رعایت حقوق بشر و اصول اخلاقی پزشکی به عنوان مبنای تصمیم‌گیری باید در نظر گرفته شود.

طبق اصول حقوقی بین‌المللی و در چهارچوب حقوق بشر، طبابت باید همیشه با رعایت اصول و ضوابط اخلاقی انجام شود. در این راستا، محققان و متخصصان پزشکی با تدوین اصول اخلاقی، سعی در نظم‌بخشی به فرآیندهای درمانی دارند. چهار اصل عمده اخلاق پزشکی که در این حوزه ضروری است، عبارتند از:

۱. اصل خودمختاری (ymonotuA): متقاضیان اهدای جنین، باید از تمامی جنبه‌های درمانی و فرآیند اهدای جنین، آگاهی کامل داشته باشند و تصمیم‌گیری آگاهانه و رضایت آزادانه آنها ضروری است. این اصل، به ویژه در چهارچوب حقوق بشر، به عنوان یکی از حقوق اساسی فردی محسوب می‌شود و به هیچ وجه نباید فشار یا تحمیل در تصمیم‌گیری برای بیماران وجود داشته باشد.
۲. اصل سودرسانی (ecnecifeneB): هدف از اهدای جنین، رفع ناباروری و کمک به زوجین برای داشتن فرزند است. بر اساس اصول حقوق بشر، تمامی خدمات پزشکی باید در جهت منافع متقاضیان باشد و سلامت جسمی و روانی آنها را بهبود بخشد. در این راستا، پزشکان موظفند تا فرآیند درمان را به گونه‌ای پیش ببرند که حداکثر منفعت به بیمار برسد و از هرگونه آسیب جلوگیری شود.
۳. اصل عدم آسیب (ecnecifelaM-noN): فرآیند اهدای جنین نباید به جسم یا روان متقاضیان آسیب وارد کند. این اصل، که در بنیادهای حقوقی بین‌المللی نیز بر آن تاکید شده است، بر لزوم رعایت دقت و احتیاط در تمامی مراحل درمان تاکید دارد تا از بروز هرگونه آسیب به سلامت فردی یا روانی بیمار جلوگیری شود.

۴. اصل عدالت (ecitsuJ): دسترسی عادلانه به فرآیند اهدای جنین برای تمامی افراد مستحق باید رعایت شود و هیچ تبعیضی در ارائه خدمات مجاز نیست. این اصل نه تنها در حقوق بشر، بلکه در قوانین بین‌المللی نیز به طور واضح بیان شده است که هیچ فردی نباید به خاطر شرایط اقتصادی، اجتماعی یا جغرافیایی از دسترسی به این خدمات محروم شود.

در زمینه رعایت اصل عدالت در پروسه اهدای جنین، نکات مهمی در ارتباط با هزینه‌های این فرآیند، حق انتخاب جنسیت، انتخاب دریافت‌کننده جنین با در نظر گرفتن خصوصیات خانوادگی آن و حفظ محرمانگی وجود دارد. هزینه‌های مربوط به پروسه اهدای جنین، از جمله مسائل حساس است که می‌تواند تاثیر زیادی بر دسترسی به این خدمات بگذارد. در بسیاری از موارد، هزینه‌های بالای درمان موجب می‌شود که این خدمات تنها در دسترس گروهی خاص از جامعه قرار گیرد و در نتیجه، اصل عدالت در دسترسی به خدمات نقض شود.

همچنین، موضوع حق انتخاب جنسیت و انتخاب دریافت‌کننده جنین بر اساس خصوصیات خانوادگی دریافت‌کننده، از دیگر مسائلی است که باید با رعایت اصول اخلاقی و عدالت انجام شود. در بسیاری از موارد، زوجین ترجیح می‌دهند که جنین اهدایی به خانواده‌ای با ویژگی‌های خاص از نظر فرهنگی، اجتماعی یا حتی پزشکی داده شود. در چنین مواردی، باید دقت شود که این انتخاب‌ها بر اساس اصول انسانی و برابری انجام شوند و هیچ‌گونه تبعیضی در این زمینه وجود نداشته باشد.

حفظ محرمانگی در پروسه اهدای جنین نیز یک

اصل کلیدی است. طبق بررسی‌ها، درصد بالایی از زوجین تمایل دارند که رابطه نسبی و هویت اهداکنندگان مخفی بماند. این مساله، نه تنها در راستای حفظ حریم خصوصی افراد است، بلکه به ویژه در برخی فرهنگ‌ها و جوامع می‌تواند به کاهش استرس و اضطراب ناشی از این فرآیند کمک کند. بنابراین، باید به طور کامل به این خواسته‌ها احترام گذاشته شود و تمامی اطلاعات شخصی و پزشکی مرتبط با اهداکنندگان و دریافت‌کنندگان جنین حفظ گردد.

در نهایت، بررسی دقیق این مسائل در راستای رعایت اصول چهارگانه اخلاق پزشکی، نیازمند نظارت مستمر و دقیق است تا حقوق متقاضیان به‌طور کامل حفظ شود و از هرگونه تبعیض یا آسیب جلوگیری گردد.

رابطه محرمت جنین انتقال‌یافته با گیرندگان و اهداکنندگان، در حیطة قانون و شرع به چه صورت است؟

موضوع تلقیح مصنوعی و نسب حاصل از آن در حقوق و فقه ایران، همچنان یکی از مباحث پیچیده و چالش‌برانگیز است. در این زمینه، علاوه بر جنبه‌های حقوقی، دیدگاه‌های فقهی و شرعی نیز نقش برجسته‌ای ایفا می‌کنند.

در رابطه با نسب طفل حاصل از تلقیح مصنوعی، دو دیدگاه اصلی وجود دارد که در اینجا به بررسی آنها می‌پردازیم و سپس مواد قانونی و شرعی مرتبط با این موضوع را تحلیل می‌کنیم.

* دیدگاه‌های مختلف در خصوص نسب طفل

حاصل از تلقیح مصنوعی:

۱- دیدگاه اول: بر اساس این دیدگاه، اگر صاحب اسپرم (مرد بیگانه) از عمل تلقیح مصنوعی بی‌خبر باشد، طفل حاصل از این فرآیند به عنوان "ولد شبهه" شناخته شده و نسب او به صاحب اسپرم ملحق می‌شود. اما اگر صاحب اسپرم، آگاه از عمل تلقیح باشد، این طفل در حکم "ولد زنا" قرار می‌گیرد و از دیدگاه شرعی و قانونی به صاحب اسپرم تعلق نخواهد داشت. طرفداران این دیدگاه، معتقدند که چنین شرایطی ممکن است به بنیان خانواده آسیب وارد کرده و نظم اجتماعی را دچار اختلال کند.

۲- دیدگاه دوم: گروه دوم معتقدند که در هر دو حالت، یعنی چه صاحب اسپرم از عمل تلقیح آگاه و چه بی‌خبر باشد، طفل حاصل از تلقیح مصنوعی به صاحب اسپرم ملحق می‌شود. از این دیدگاه، تمام مسائل زیست‌شناختی و حقوقی طفل به صاحب اسپرم تعلق دارد، مگر اینکه خلاف آن به اثبات برسد. به عبارت دیگر، در این دیدگاه، صاحب اسپرم مسئولیت‌های پدرانه نسبت به طفل را خواهد داشت.

* تحلیل مواد قانونی و دیدگاه‌های شرعی مرتبط:

ماده ۵۴۰۱ قانون مدنی:

نکاح با اقارب نسبی ذیل ممنوع است، اگر چه قرابت حاصل از شبهه یا زنا باشد:

۱- نکاح با پدر و اجداد و مادر و جدات، هر قدر که بالا برود.

۲- نکاح با برادر و خواهر و اولاد آنها، تا هر قدر که پایین برود.

۳- نکاح با عمات و خالات خود و عمات و خالات پدر و مادر و اجداد و جدات.

این ماده به ممنوعیت نکاح با اقارب نسبی اشاره دارد. سوالی که در مورد تلقیح مصنوعی مطرح می‌شود، این است که آیا نسب ناشی از لقاح مصنوعی، که در آن اسپرم مرد بیگانه وارد رحم زن می‌شود، مشمول این ماده خواهد بود؟ طبق این ماده، اگر نسب حاصل از لقاح مصنوعی به گونه‌ای باشد که رابطه نزدیکی میان کودک و افراد دیگر در خانواده ایجاد کند (مثلاً در صورتی که نطفه از مرد بیگانه باشد)، این قرابت ممکن است منجر به ممنوعیت نکاح بین آن کودک و اقارب نسبی طرفین شود.

ماده ۵۴۰۱ قانون مدنی: نکاح با اقارب نسبی ذیل ممنوع است، اگر چه قرابت حاصل از شبهه یا زنا باشد...

نزدیکی به شبهه و زنا اگر سابق بر نکاح باشد، از حیث مانعیت نکاح در حکم نزدیکی با نکاح صحیح است؛ ولی مبطل نکاح سابق نیست. این ماده می‌گوید که رابطه شبهه یا زنا، اگر قبل از نکاح باشد، به عنوان مانع نکاح شناخته می‌شود، ولی تأثیری در فسخ عقد سابق ندارد. در صورتی که در تلقیح مصنوعی، اسپرم مرد اجنبی وارد رحم زن شود و نتایج آن شبهه‌انگیز باشد، این ماده می‌تواند مبنای قانونی برای بررسی اثرات تلقیح مصنوعی در مانع نکاح باشد. به ویژه اگر نزدیکی طبیعی بین زوجین واقع نشده باشد و تنها از طریق تلقیح مصنوعی تردید در الحاق نسب وجود داشته باشد، این ماده می‌تواند مبنای قضایی برای حل این موضوع باشد.

ماده ۸۵۱۱ قانون مدنی: این ماده در خصوص زنا با زن شوهردار و یا زنی که در عده است، صحبت می‌کند. حال سوال این است که آیا رابطه تلقیح مصنوعی که در آن اسپرم مرد اجنبی استفاده شده باشد، نیز ممکن است منجر به حرمت ابدی شود؟ از دیدگاه فقهی، اگر رابطه تلقیح مصنوعی از نطفه مرد اجنبی صورت گیرد، ممکن

می‌کند. در صورتی که رابطه طبیعی بین زوجین از طریق نزدیکی صورت نگرفته باشد و تنها از طریق تلقیح مصنوعی صورت گرفته باشد، تردید در الحاق آن اسپرم مرد بیگانه وارد رحم زن می‌شود، مشمول این ماده خواهد بود؟ طبق این ماده، اگر نسب حاصل از لقاح مصنوعی به گونه‌ای باشد که رابطه نزدیکی میان کودک و افراد دیگر در خانواده ایجاد کند (مثلاً در صورتی که نطفه از مرد بیگانه باشد)، این قرابت ممکن است منجر به ممنوعیت نکاح بین آن کودک و اقارب نسبی طرفین شود.

ماده ۵۴۰۱ قانون مدنی:

نکاح با اقارب نسبی ذیل ممنوع است، اگر چه قرابت حاصل از شبهه یا زنا باشد...

در خصوص تلقیح مصنوعی و نسب حاصل از آن، این ماده ممکن است کاربرد داشته باشد. سوالی که پیش می‌آید، این است که آیا نسبت ناشی از تلقیح مصنوعی از مرد اجنبی به عنوان شبهه و یا زنا محسوب می‌شود و آیا باید برای آن موانع نکاح در نظر گرفته شود؟ این مساله بستگی به تفسیر فقهی و حقوقی دارد، اما به طور کلی اگر رابطه تلقیح مصنوعی با مرد اجنبی شبهه‌انگیز باشد، ممکن است در آینده مشکلاتی از جمله ممنوعیت ازدواج و اختلالات نسبی پیش آید.

ماده ۴۵۰۱ قانون مدنی:

زنا با زن شوهردار یا زنی که در عده رجعیه است، موجب حرمت ابدی است.

این ماده در خصوص زنا با زن شوهردار و یا زنی که در عده است، صحبت می‌کند. حال سوال این است که آیا رابطه تلقیح مصنوعی که در آن اسپرم مرد اجنبی استفاده شده باشد، نیز ممکن است منجر به حرمت ابدی شود؟ از دیدگاه فقهی، اگر رابطه تلقیح مصنوعی از نطفه مرد اجنبی صورت گیرد، ممکن

است این عمل مشابه زنا تلقی شده و موجب حرمت ابدی گردد. این مساله از منظر شرعی و قانونی، نیاز به بررسی دقیق‌تر و استنباط بیشتر دارد. ماده ۷۵۰۱ قانون مدنی:

زنی که سه مرتبه متوالی زوجه یک نفر بوده و مطلقه شده باشد، بر آن مرد حرام می‌شود؛ مگر اینکه به عقد دائم به زوجیت مرد دیگری درآمده باشد و پس از وقوع نزدیکی با او، به واسطه طلاق یا فسخ یا فوت، فراق حاصل شده باشد.

این ماده در مورد حرمت ازدواج بعد از طلاق صحبت می‌کند. در صورتی که تلقیح مصنوعی در ارتباط با نطفه مرد اجنبی صورت گیرد، این ماده می‌تواند به طور غیرمستقیم با موضوع حرمت‌های فقهی و نسبی مرتبط باشد. برای نمونه، اگر رابطه تلقیح مصنوعی منجر به تولد فرزند شود، ممکن است بررسی شود که آیا برای آن مرد و زن، حرمت‌های مشابه به ازدواج سابق در نظر گرفته شود یا خیر.

* دیدگاه شرعی:

در فقه اسلامی، نسبت به تلقیح مصنوعی و نسب حاصل از آن، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد. به

طور کلی، اگر تلقیح مصنوعی با اسپرم مرد اجنبی صورت گیرد، در نظر فقهی، این فرزند به صاحب نطفه اجنبی ملحق نمی‌شود. از دیدگاه اسلامی، (الولد للفراش) (فرزند به شوهر تعلق دارد)، یک قاعده مهم در فقه است. بنابراین، اگر اسپرم مرد غیر از شوهر در تلقیح استفاده شود، این فرزند از نظر فقهی به شوهر زن ملحق نمی‌شود و نسب او به صاحب نطفه اصلی خواهد بود. در صورتی که رابطه طبیعی یا حتی مصنوعی بدون آگاهی یا رضایت شرعی انجام شود، وضعیت نسب به طور خاص به

مشکلات فقهی می‌انجامد.

با توجه به تحلیل‌های حقوقی و فقهی، مساله نسب طفل حاصل از تلقیح مصنوعی، به ویژه در مواردی که نطفه از مرد اجنبی است، در قوانین مدنی ایران و همچنین در فقه اسلامی، نیازمند بررسی دقیق و تخصصی است. در این زمینه، باید هر مورد به طور خاص تحلیل شود و دقت نظر در مسائل شرعی و حقوقی رعایت گردد.

مساله فروش اطفال و ارتباط آن با بحث اهدای جنین چیست؟ چه راهکارهای قانونی برای مبارزه با فروش اطفال وجود دارد؟

۱- ارتباط فروش اطفال با اهدای جنین:

• در مواردی، سوءاستفاده از فرآیند اهدای جنین ممکن است به فروش اطفال منجر شود. برای مثال، برخی افراد ممکن است از این روش برای انتقال جنین با نیت تجاری استفاده کنند.

• نبود نظارت کافی و عدم شفافیت در فرآیند انتقال جنین می‌تواند این مساله را تشدید کند.

۲- راهکارهای قانونی برای مبارزه با فروش اطفال:

• تصریح جرم‌انگاری در قانون: بر اساس ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان (مصوب ۹۹۳۱)، خرید و فروش اطفال جرم محسوب می‌شود و مرتکبین آن تحت پیگرد قرار می‌گیرند.

• نظارت دقیق بر مراکز درمان ناباروری: تمام مراکز، باید تحت نظارت وزارت بهداشت و قوه قضائیه فعالیت کنند.

• ثبت رسمی فرآیند انتقال جنین: ایجاد بانک اطلاعاتی ملی برای ثبت هویت اهداکنندگان و

گیرندگان، می‌تواند از هرگونه سوءاستفاده جلوگیری کند. جمله حق ارث، ممکن است به خطر بیافتد. این

• آموزش و آگاهی‌بخشی: آگاه کردن زوجین نابارور و جامعه از پیامدهای قانونی و اخلاقی فروش اطفال، می‌تواند نقش موثری در کاهش این تخلف داشته باشد.

با گسترش روزافزون فعالیت‌های موسسات ناباروری و روش‌های تلقیح مصنوعی، موضوع حقوق کودکان متولد از باروری‌های آزمایشگاهی به یکی از مسائل مهم اجتماعی و حقوقی تبدیل شده است. این کودکان، در آینده از دایره خانواده‌های سنتی فراتر خواهند رفت و مسائلی که در زندگی اجتماعی آن‌ها پیش می‌آید، غالباً با آنچه که در نظام‌های خانوادگی مرسوم وجود دارد، تفاوت‌هایی خواهد داشت. یکی از چالش‌های اصلی در این حوزه،

موضوع اسناد سجلی کودکان است که در دعاوی حقوقی و اجتماعی مختلف نمود پیدا می‌کند.

از دیدگاه حقوقی، به صرف تکامل فیزیکی جنین، نمی‌توان برای او شخصیت حقوقی قائل شد، چرا که انسان، همزمان دارای جسم و روح است و تا زمانی که روح به جسم افزوده نشود، نمی‌توان او را موجود کاملی به شمار آورد. اما پس از تولد کودک - حتی اگر از طریق روش‌های باروری آزمایشگاهی باشد - او صاحب شخصیت حقوقی می‌شود و از حقوق فردی برخوردار است.

در ایران، به علت نبود قانون واضح و مشخص در زمینه حقوق کودکان حاصل از باروری‌های آزمایشگاهی و مسائل مربوط به اسناد سجلی آن‌ها، راه برای تقلب و کتمان هویت پدر و مادر واقعی کودک باز شده است. این امر، به ویژه زمانی اهمیت

پیدا می‌کند که بدانیم بسیاری از حقوق کودک، از جمله حق ارث، ممکن است به خطر بیافتد. این مساله، با اهمیت بیشتر خود را در مواقعی نشان می‌دهد که مساله انتساب قانونی و حقیقی کودک به پدر و مادرش، مبهم باشد.

علاوه بر دقت به مسائل حقوقی، باید توجه عمده ای به سلامت روحی و روانی این کودکان داشت. آن‌ها، برای اینکه بتوانند به طور عادی در جامعه زندگی کنند، نیازمند آن هستند که اهداکنندگان جنین به‌عنوان پدر و مادر قانونی‌شان شناخته شوند. این مباحث در نظریات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه نیز مورد تاکید قرار گرفته است و طبق این نظرات، صاحبان نطفه و اهداکنندگان جنین، باید از نظر قانونی به‌عنوان والدین واقعی این کودکان شناخته شوند.

در همین راستا، ثبت‌نام اهداکنندگان جنین و تعیین پدر و مادر صاحب نطفه در شناسنامه، خود با چالش‌هایی همراه است. این موضوع در تعارض با قوانین محرمانگی و آیین‌نامه‌های اجرایی قانون اهدای جنین قرار دارد و مشکلاتی را برای کودکان و جامعه به‌وجود می‌آورد.

در این گفتگو، تلاش کردم جواب درست حاصل کنم. باوجود باگ‌های قانونی در زمینه حقوق کودکان، لجاج مصنوعی و اسناد هویت آن‌ها، عدم نظارت کافی بر مراکز ناباروری و زوج‌های متقاضی جنین، باعث شده است که این مساله در خفا انجام شود و حقیقت ماجرا کتمان شود که در آینده منجر به آسیب به کودکان خواهد شد. با این حال، با توجه به شرایط موجود، انتظار می‌رود که در آینده، از حقوق این کودکان حمایت‌های لازم حاصل شود.

حقوق ما

ما از عدالت سهمی داریم
دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر
صاحب امتیاز و مدیر مسئول:
سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم
سر دبیر این شماره: مریم غفوری
تماس با مجله: mail@iranhr.net